

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Mr. J. VAN KUYK ('s-Gravenhage).

Dr. W. F. BAX (Amsterdam),

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht),

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum).

XXXV 1948,
EERSTE GEDEELTE.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1948

KORTE MEDEDEELINGEN EN BERICHTEN

De Toegangspenningen voor de Hortus Medicus te Amsterdam

— De gildepenningen worden ten onrechte veelal beschouwd als de voortbrengselen van volkskunst, waarvan de ontwerper niet een bekend graveur was, maar een amateur van wien — als hij al na te speuren is — weinig of geen andere werkstukken worden aangetroffen. Zoo was het ook met de apothekersgildepenningen en de toegangspenningen voor de Hortus Medicus gesteld, behoudens die van Middelburg en Vlissingen die op naam van J. Looff gesteld worden. Toch is de Amsterdamse toegangspenning voor de Hortus Botanicus een veelal ruw afgietsel van een mooi gegraveerd voorbeeld, een stukje werk, dat ik moeilijk tot de volkskunst kan rekenen. Een onderzoek in de rekeningen van het Collegium Medicum en van het Chirurgijns-gilde bracht het volgende resultaat.

Zowel de toegangspenning voor de chirurgijns (Dirks pl. I, no. 4, 6 en 8) als voor de apothekersleerlingen (Dirks pl. I, no. 2 en 3), beide met de vaas bloemen, dragen het jaartal 1684, het jaar van de ingebruikneming van de in 1682 gestichte nieuwe Hortus Medicus, terwijl ook de oude toegangspenning voor de apothekers en doktoren (Dirks pl. I, no. 1, met het zegel van het Collegium Medicum slechts voorkomt met de gegraveerde jaartallen 1684 en 1685. Het lag dus voor de hand in dat jaar een onderzoek in te stellen, hetgeen voor het Chirurgijns-gilde niet mogelijk was, aangezien hier slechts de rekeningen over de jaren 1699 tot 1716 bewaard gebleven zijn. Bij het Collegium Medicum had ik echter des te meer succes, en vond ik op 31 Maart 1684 de volgende post: Aernout Nachtegael, plaetsnijder voor driehondert coopere penningen en 7 silvere penningen om voor den Hortus Medicus aen de doctoren en apoteekers uyt

te delen tesamen met snijden der naemen f. 105-17-. Hieruit mogen wij opmaken :

1. dat de ontwerper, de graveur Aernout Nachtegael, een beroepsgraveur was en dus de legende van de volkskunst ook voor deze groep van penningen moet vervallen;

2. dat van die eerste penning een zevental zilveren exemplaren gemaakt zijn voor de 5 inspectores (3 doktoren en 2 apothekers) benevens 2 voor de commissarissen van stadswege belast met het toezicht op de Hortus, meestal twee der burgemeesteren. Van deze 7 zilveren penningen zijn er Dirks nog 3 bekend, n.l. die, uitgereikt aan Mr Jac. Danckerts de Ry en Dr Egbertus Veen (Dirks, blz. 16) in 1684 inspector, resp. decanus van het Collegium, en die voor commissaris Hr Joan Huydecoper, R(egerend) Burg(emeeste)r en Raad, Hr van Maerseveen, eveneens van 1684 (Dirks, blz. 15; *Cat. Oudh. Gen.* pl. II, 4).

Verder vinden wij in December 1695 de volgende post: „Voor het moertgen¹⁾ vande penningh aen de silversmidt *de Wijs* in de Hooghstraat ..... f. 22-8-
Voor het gieten van hondert penningen ..... f. 30-”
Op welke penning kan dit betrekking hebben? Zoals gezegd, komt de penning met het wapen van het Collegium Medicum slechts voor met het jaartal 1684 en 1685²⁾. Nu blijkt de grote penning, met Aesculapius, voor te komen met jaartallen tussen 1696 en 1827 (dus ook nog na de opheffing der gilden en het Collegium). Een exemplaar met het oudste jaartal 1696 wordt beschreven in Brettauer *Medicina in Numis* en heeft de inscriptie F. de Vroede. De bovenstaande post heeft dus betrekking op de invoering van een nieuw model Hortuspenning voor apothekers en doktoren³⁾, thans ontworpen door W. de Wijs. Deze is geen onbekende; er zijn een negental penningen van zijn hand bekend, vervaardigd tussen 1708 en 1736.

¹⁾ Matrijs.

²⁾ Dirks, blz. 16, noot 2. Een derde met Jacobus Scheffer enz. slaat op de penning voor de apothekersleerlingen en niet op die van apothekers en doktoren.

³⁾ En niet slechts voor doktoren zooals Dirks (blz. 45) meent te moeten aannemen.

In 1704 schrijft hij de namen in de penningen van het Chirurgijns-gilde.

De Hortuspenning is dus een vroeg werk, misschien een jeugdwerk van hem. De Wijs leverde echter niet alle penningen, want op 5 Mei 1696 vinden wij een post in de rekeningen „Aen de Wed^u Vinck voor 100 penn. .... f. 98-2-8

Waren 100 koper a 12 st	60-
7 silver weegende tzaam 20½ loot a 29 st t loot	29-14-8
het laten ¹⁾	8-8

98-2-8

Ook de oorspronkelijke kwitantie van de weduwe Vinck is bewaard gebleven; zij zal geelgieter geweest zijn en met de matrijs van de Wijs gewerkt hebben. Deze post heeft dan ook betrekking op dezelfde penning als de voorgaande, immers van de leerlingpenningen werden uiteraard geen zilveren exemplaren gemaakt. Ook van deze penning van de Wijs zijn verschillende zilveren exemplaren uit latere jaren bewaard gebleven.

Vervolgens vinden wij regelmatig aankopen van penningen, zo in 1708 van Johannus Vinck, vermoedelijk de zoon van de weduwe Vinck, terwijl ook regelmatig zilveren exemplaren aangekocht zijn voor de nieuwe inspectores en commissarissen. Enkele namen worden genoemd, zo in 1712 Dr Sermer en Dr Stoppelaar, in 1727 Mr v. d. Poll, in 1741 Dr Tronchin en in 1775 en 1785 de Commissaris Burgemeester Hooft. Dirks, blz. 45, 46, noemt de bewaard gebleven zilveren exemplaren ten name van Andries Bonn Med. Dr (inspector 1789), Hieronymus de Bosch (inspector 1714), I. Frescarode (inspector 1788) en van Joachim Rendorp (comm. 1786) en Hendrik Bicker (inspector 1788), voorts een laat exemplaar voor C. H. à Roy, lid van de Commissie voor Geneeskundig Toezicht.

In 1731 treedt een nieuwe leverancier op, n.l. de zilversmeden Veronica en Abraham van Asperen in de Heerenstraat, terwijl in 1746 de matrijs blijkbaar versleten was en door Sr Boetzee, een

---

¹⁾ Geelkoper, messing.

voor mij onbekende graveur, een nieuwe gesneden werd. De leverantie bleef echter bij van Asperen en vervolgens, 1772, bij Reyer Froger¹⁾). De penningen van de matris van Boetsee zijn te herkennen. Afgezien van de mogelijkheid dat een penning van de een op de ander overgedragen werd met een nieuw inschrift, zijn in de beschikbare exemplaren twee groepen te onderscheiden met als grens $\pm$ 1750. De oudste editie heeft punten tussen de woorden van het randschrift, de nieuwe ruitvormige figuurtjes. Bovendien is het formaat iets kleiner. In totaal zijn volgens de rekeningen aangekocht 64 zilveren en 3731 koperen exemplaren, waarbij inbegrepen de leerlingpenningen; van de oude penning van 1684 7 zilveren en 300 koperen.

Omtrent apothekersleerlingen-penningen vinden wij in de rekeningen niets. Er blijken twee soorten geweest te zijn (Dirks pl. I, 2 en 3), een groot model met de vaas op een ondergrond en jaartal 1684 en een kleiner model met de vaas zonder ondergrond met jaartallen van 1756 tot 1803. Ook hier is dus een grens, de eerste heeft slechts kort bestaan, tot 1696 of tot 1746. Een door Dirks (blz. 16) genoemd penninkje van 1779 ten name van Otto van Rees heb ik met het inschrijfboek van apothekersleerlingen als zodanig kunnen identificeeren. Blijft nog over de beschrijving van een penning — bij Dirks niet genoemd — die het wapen van Amsterdam met de hoorns des overvloeds vertoont, als de penning van de Wijs, echter zonder de rand en de keerzijde glad (Brettauër zonder inscriptie, evenals een exemplaar in het bezit van de schrijver). In de collectie van der Wielen bevinden zich hiervan twee exemplaren met inschrift, n.l. B. E. Asser 1808 keerz. Mr knecht bij den Heer Frederik Brunjes priv. docent anat(omie), phijs(iologie) en chirurgie te Amsterdam, en een met P. Rieger M.Z. keerz. Anno 1815.

Dit stempelt ze dus tot toegangspenningen van de chirurgijnsleerlingen en knechts. Van dezelfde Asser zijn chirurgijns-gildepenningen bekend (Dirks I, no. 5) met B. Ascher obst. 28 Juli

---

¹⁾ Zilversmid te Amsterdam van wien in 1808 vervaardigde zilveren lepels en vorken bekend zijn.

1815, en met B. E. Asser chirurgijn 25 Dec. 1809, en een toegangspenning voor de Hortus ten name van A. Asscher, leer- knecht bij zijn broer B. Asscher 1812.

Volgens de jaartallen 1808 en 1815 is deze penning laat inge- voerd, misschien eerst ten tijde van de Commissie voor Genees- kundig Toevoorzigt, na de opheffing van het Chirurgijns-gilde.

Mogelijk slaat hierop echter een besluit van het Chirurgijns-gilde van 1794: geen Hortuspenningen af te geven dan bij de inschrij- ving, hetzij als knecht of als leerknecht. Slechts verdere gedateerde exemplaren kunnen hier uitsluitel geven. De overeenkomst tussen de leerlingpenning en de chirurgijnstoeegangspenning is treffend: beide vertonen een vaas met bloemen en zijn kennelijk van dezelfde hand. De rekeningen van het Chirurgijns-gilde over 1684, waarin misschien de oplossing te vinden ware, ontbreken echter. In de notulen vinden wij op 9 Juni 1684 dat Commissarissen van de Hortus Medicus overeenkwamen met de overlieden van het Chirurgijns-gilde dat „de Mr Chirurgijns met een penning tot dien eynde expres gemaect sullen vermogen in te gaen in de Hortus Medicus”.

Toch is het waarschijnlijk dat Nachtegael ook hieraan gewerkt heeft; hij komt immers in de rekeningen van 1699—1716 veelvul- dig voor, jaarlijks voor het graveeren van de namen der nieuwe en oude overlieden op de penningen, maar ook voor t' schilderen van de wapens der overlieden in de gildekamer „op onse Ana- tomye”.

Ook hier levert in 1702 de weduwe Vinck een aantal pennin- gen, in 1709 Pieter Demer koperslager, en zijn zilveren exem- plaren geleverd aan de aftredende Deken en Commissarissen; er blijkt echter niet of dit exemplaren van de Hortuspenning of van de gildepennning zijn. Naast de Hortuspenning toch bestond al eerder een gildepennning die in de notulen van 20 Mrt 1679 „nieu gemaect” genoemd wordt en waarvan toen aan de scheidende president en examiner een zilveren exemplaar is uitgereikt. Dirks (blz. 40) beschrijft weer twee Hortuspenningen in zilver ten name van Fred. Ruysch en ten name van burgemeester Huy- decoper heer van Maarseveen uit 1684.

Het is dus waarschijnlijk dat Nachtegael ook van deze hortuspenningen de ontwerper is; aanvaarden we dit, dan moet ook de gildepennig der chirurgijns op zijn naam gesteld worden aangezien de voorstelling van de dood op de keerzijde der gildespenningen identiek is met die van de hortuspennig.

Waller¹⁾ biedt gegevens omtrent Nachtegael. Hij noemt hem plaatsnijder, schilder, zwartekunstgraveur, teekenaar, ivoorsnijder en schoolmeester (schrijfmeester waarschijnlijk op te vatten als graveur). Hij is gedoopt in Amsterdam 6 Nov. 1658 als zoon van Arent Clementsz Nachtegael en zou in of na 1725 overleden zijn.

Hij was een leerling van Romijn de Hooghe in de jaren 1673—77. Deze was zelf ook ontwerper van penningen o.a. van de vroedschapspenning van Rotterdam door Drapentier in 1689 geslagen.

Uit de gegevens van het Prentenkabinet blijkt dat Nachtegael portretten van Christ. Cornelissen, Zach. Desius (1719), Pasq. Quesnel (1716 naar eigen schilderij), Fr. Ridderus (naar F. de Lint), Menno Simons en Thomas Sydenham graveerde, benevens een zwarte-kunst teekening van Yshack Aboab (1686) maakte. Voorts titelprenten voor zijn mengeldichten (Rotterdam 1726) en voor een *Novum Jesu Christ Testamentum* (Amsterdam 1682). Tenslotte portretten in ivoor o.a. van de gebroeders de Witt naar schilderijen van Picart en Visscher.

De Heer A. O. van Kerkwijk bezit nog 13 in ivoor gegraveerde portretten door Nachtegael vervaardigd, o.a. van Vondel, Hugo de Groot, Const. Huygens enz.

Dr D. A. WITTOP KONING.

* * *

Muntvondst te Roermond — In de vorige jaargang van dit tijdschrift (blz. 71—73) gaf ik een overzicht van een klein aantal 14e eeuwse gouden en zilveren munten, die vermoedelijk nabij Roermond gevonden waren. Na het afdrukken van deze beschrijving kwamen nog twee partijen van grotere omvang in de munt-handel, die volgens de verklaringen van de — ons niet nader

---

¹⁾ *Biographisch Woordenboek van Noord Nederlandsche graveurs.*

bekende — vinders van dezelfde herkomst zouden zijn. Beide werden onderzocht op het Koninklijk Penningkabinet, dat ook in de gelegenheid was de belangrijkste stukken voor de rijksverzameling te kopen. Een vergelijkend overzicht van de drie groepen, aangeduid als vondst Roermond I (beschreven in 1947), II en III, moge hier volgen.

Gouden munten

				I	II	III
Dubbel lam	Johanna van Brabant	gesl. 1366—75	De Witte 389			1 1
—	Willem V van Holland	voor 1389	v. d. Chijs, V, 1	1	1	2
—	Eduard van Gelre	voor 1371	v. d. Chijs, V, 1	1		1
Schild	Philips VI van Frankrijk	1337—43 ¹⁾	Hoffman XVI, 3	1		1
—	Lodewijk van Beieren	gesl. 1338 v.	de Witte 374—5			1 1
Frank (ruiter)	Karel V van Frankrijk	gesl. 1365—80	Hoffman XXIV, 1			1 1
Nobel	Eduard III van Engeland	gesl. 1351—61 ²⁾	Brooke XXV, 6			1 1
Gulden (lelie)	Jan van Luxemburg	voor 1346	Bernays 59			1 1
				2	1	6 9

Zilveren munten

Plak (botdrager)	Lodewijk van Male (Vlaanderen)	gesl. 1365—84	Gaillard 225			3 3
—	Willem V van Holland	na 1366 ³⁾	v. d. Chijs, V, 9—12	2	4	13 19
—	Jan van Vernenburg (Utrecht)	voor 1371 ⁴⁾	v. d. Chijs, XI, 4—6		4	9 13
—	Eduard van Gelre	voor 1371 ⁵⁾	v. d. Chijs, V, 2—3	6	4	36 46
—	Dirk van Hoorne, heer van Kuik	1364—71	v. d. Chijs, II, 2			2 2
—	Adolf III van Kleef	na 1368 ⁶⁾	Rev. belge 1891, 229	1	2	2 5
—	Willem II van Gulik	voor 1393	Noss 63—4	1	1	2 4
Halve botdrager	Lodewijk van Male	gesl. 1369 v.	Gaillard 227		2	2
Leeuwengroot	Lodewijk van Male	gesl. voor 1365	Gaillard 219		3	13 16
—	Willem V van Holland	gesl. na 1355	v. d. Chijs, VI, 18	1		2 3
Groot (bisschop)	Jan van Arkel (Utrecht)	1342—64	v. d. Chijs, IX, 1		1	4 5
—	Walraven van Gulik (Keulen)	1332—49	Noss 49 en 67		2	2 4

¹⁾ Eerste emissie (1337—43): kruisjes naast GRA en ringetjes op Kz.

²⁾ Lettervorm en interpunctie van eerste periode (1351—61). Zie: *Numismatic Chronicle*, 1926, blz. 436 v.

³⁾ Eén exemplaar met leeuwjes in de hoeken van het kruis op de Kz. Zie: van der Chijs, pl. V, 12.

⁴⁾ Twee exemplaren met scherpe z, de overige met ronde z.

⁵⁾ Hieronder een reeks stempelverschillen, voornamelijk in aantal boogjes op de Kz. (12 tot 16), en spelling der omschriften. Alle aan het Kabinet ontbrekende varianten zijn in de verzameling opgenomen.

⁶⁾ Vier exemplaren geslagen te Kleef (*Revue belge*, 1891, blz. 229, I), één te Buderich (*Revue belge*, 1894, blz. 29).

			I	II	III		
1349—62	—	Willem van Gennep		1	1		
	(Keulen)						
Groot (toren)	Jan III van Brabant	voor 1355	de Witte 337	2	1 3		
Groot (leeuw)	Eleonora van Gelre	1343—55 ¹⁾	de Voogt, pl. 4, 8		1 1		
Groot (helm)	Eduard van Gelre	1353—59	v. d. Chijs, IV, 2		2 2		
Halve groot (helm)	Reinoud III van Gelre	voor 1360	v. d. Chijs, IV, 12		1 1		
— (2 leeuwen)	Eduard van Gelre	1360—71	—	1	1 2		
Groot (schild)	Jan I van Kieef	1347—68	Engel et Serr. 1197		2 2		
— (koningskop)	Willem I van Gulik	1356—61	Noss 28	1	1 1		
— (Karel de Gr.)	Stad Aken	omstr. 1360	Menadier 91 a-b		1 1		
— (koning)	Willem I van Wied	1346—82	—		1 1		
Praagse groot	Karel IV van Boheme	1346—78	Donebauer 836-7	1	6 7		
				11	29	104	144

Een afzonderlijke beschrijving vereisen de volgende stukken :

Botdrager van Dirk van Hoorne, heer van Kuik, type als van der Chijs, pl. II, 2, doch omschriften :

a. Vz.: THEODERICVS : DEI : GRA : DNS : DE : PERVIEN.

Kz.: + MONETA - DE - GRAVE / + BNDICTUS : QVI : VENIT : IN :
NOMINE : DOMINI.

b. Vz.: THEODRICVS : DE : HORNE . . : DNS : P . . . VESI.

Kz.: + MONETA - DE - GRAVEN ' / + BENEDICTUS : QVI :
VE . . . . N : NO . . . NE : DOMNI.

Halve groot van Reinoud III van Gelre, type als van der Chijs, pl. IV, 12, doch omschriften :

Vz.: + REINAL † D ' - UX * GELRE '.

Kz.: + MONETA † RVERM / + BNDICTV : SIT : NOME : DNI : NRI :
HV : XPI.

Halve groot van Eduard van Gelre (zie afb.):

Vz.: gekroonde helm met helmsieraad, omhooggehouden door
luipaard en Gelderse leeuw, paretrand bovenaan doorbro-
ken; omschrift : EDWARDVS : DVX : GELRENS ' :

¹⁾ In het binnenomschrift der Kz. CRUSIS.

Kz.: gevoet kruis parelrand doorbrekend, in de hoeken afwisselend Gelderse leeuwen en luipaarden; omschrift : MONE - TA
 . AR - NEME - NSIS :

Groot van Jan I van Kleef : (aangeduid : A. Engel et R. Serrure, *Traité de numismatique du Moyen Age*, blz. 1197)

Vz.: wapenschild binnen versiering van bogen en punten, waaromheen parelrand;

Kz.: gevoet kruis binnen twee omschriften.

a. Vz.: + IOHANNES ; COMES ; DE CLEV.

Kz.: + MONETA ; CALKEN / + BNDICTV ; SIT ; NOM ; DNI ; NRI ;
 IHVXP.

b. Vz.: + IOHANNES ; COMES DE CLEVE :

Kz.: + MONETA ; WESEL / + BNDICTV ; SIT ; NOMEN ; DNI ; NRI ;
 IHVXPI.

Groot van Willem I van Wied :

Vz.: staande koning met sceppter en rijksappel, parelrand doorbrekend; omschrift : WILHMVSCO - MES † DEWED.

Kz.: gebloemd kruis binnen parelrand; in hoeken kronen, in hart schildje; omschrift, onderbroken door vier kronen:

MONE - TA † IN - WEDE - NSIS.

Uit het overzicht blijkt, dat de drie partijen in samenstelling voldoende overeenstemmen om de herkomst uit dezelfde vondst zeer aannemelijk te maken. In ieder geval zijn zij alle drie uit dezelfde omgeving afkomstig en in dezelfde tijd in de grond gekomen, zodat zij afzonderlijk en tezamen een beeld geven van de geldomloop in Opper-Gelre. Reeds bij het publiceren van I heb ik gewezen op de overeenstemming van de geldsoorten in die vondst

aanwezig met degene, die genoemd worden in een Betalingsordonnantie-boek van hertog Eduard van Gelre van 1370¹⁾, waarin gesproken wordt van dubbele en enkele mottoenen, schilden, plakken en verschillende soorten van groten.

Onder de 9 goudstukken bevonden zich in de vondsten 4 dubbele lammen of mottoenen, van Brabant, Holland en Gelre; echter geen enkel van de in 1371 nog veel gebruikte enkele lammen of mottoenen. Dit wijst er op, dat de vondst enige jaren later gedateerd moet worden, toen de enkele lammen reeds voor het grootste deel verdrongen waren door de, tegenwoordig ook veel minder zeldzame, dubbele, die sedert 1366 in Brabant en in andere gewesten waarschijnlijk zeer spoedig hierna uitgegeven werden. Wel vinden we nog twee schilden, die in 1371 eveneens veel voorkomen, onder de naam van Brugse²⁾ schilden, naar de bekendste soort, de te Brugge geslagen schilden van de graaf van Vlaanderen. De verder voorkomende frank, nobel en gulden behoren tot de internationale goudstukken, die ook in de Nederlanden blijkens rekeningen en evaluaties algemeen bekend waren, en meermalen nagevolgd zijn.

Onder de zilveren munten overwegen zeer sterk de plakken: 94 van de 144 stukken zijn van het type van de in 1365 in Vlaanderen ingevoerde plak, botdrager of dubbele groot, die in enkele jaren het meest gebruikte en meest nagevolgde zilverstuk in de Nederlanden, behalve Brabant, en aan de Neder-Rijn werd. Hieronder bevinden zich slechts 3 plakken van Vlaanderen zelf, die zich van de overige onderscheiden door hun hoge gewicht; gemiddeld 4,2 g bij een wettelijk gewicht van 57 per mark of 4,32 g. Blijkbaar hebben deze goede Vlaamse stukken zich niet kunnen handhaven naast de zonder uitzondering lichtere navolgingen van andere heren: in vondst III schommelt het gewicht van de Hollandse en Utrechtse plakken tussen 3,4 en 3,9 g met een gemiddelde van 3,6 g; de Gelderse zijn nog iets lichter: 18 van de 36 stukken wegen 3,4 of 3,5 g, slechts 6 zijn zwaarder

¹⁾ Uitgegeven: *Bijdragen Gelre*, XXX, blz. 197—218.

²⁾ In de uitgave wordt gesproken van Brusselse schilden, welke niet bestaan; de rijksarchivaris in Gelderland bevestigde mijn vermoeden, dat de gebruikte afkortingen opgekost moeten worden als: Brugse.

tot 3,9 g, 12 lichter dan 3,0 g. Het gemiddelde gewicht van deze stukken, 3,4 g, is in overeenstemming met het in een ordonnantie van 3 Februari 1371 voorgeschreven gewicht van 65 per Keulse mark of 3,59 g¹⁾.

Dit geringe gewicht, dat vermoedelijk met een gering gehalte gepaard ging, maakt het begrijpelijk, dat de plakken van Eduard van Gelre op zo ruime schaal in de vondst vertegenwoordigd zijn. Op een omvangrijke productie en een ruime verbreiding wijzen ook andere vondsten, zoals die van Hardenberg, opgegraven in 1933, die op 31 plakken 14 Gelderse bevatte²⁾. Eveneens wijst hierop het zeer grote aantal varianten, dat zowel in deze vondst als in verzamelingen voorkomt: als een enkel voorbeeld mogen dienen de verschillende schrijfwijzen van het laatste woord van het omschrift der keerzijde, BENEDICTVS QVI VENIT IN NOMINE DOMINI, die in de vondst werden aangetroffen: DOMI, DOMII, DOMIN, DOMNI, DOMINI, DOMINII, DOMINID. Deze omvangrijke muntslag is afkomstig uit het atelier te Arnhem, waar de meeste munten van Eduard geslagen zijn; de plakken van andere munthuizen komen in de vondst niet voor en zijn in het algemeen zeldzaam.

Wanneer we de vondst als geheel overzien, valt op, dat de gouden munten slechts voor de helft in de Nederlanden geslagen zijn (vreemde stukken speelden, zoals ook uit schriftelijke berichten uit deze tijd opgemaakt kan worden, een grote rol als betaalmiddel hier te lande); de zilveren echter zijn voor het overgrote deel uit de Nederlanden of de zeer dichtbij de vindplaats gelegen delen van West-Duitsland afkomstig: 64 van Vlaanderen, Brabant, Holland en Utrecht, 52 van Gelre, 21 van de ten Oosten aan Gelre aansluitende gebieden en slechts 7 uit het verre Boheme; deze laatste behoren tot de Praagse groten, waarvan de verbreiding over het gehele Duitse Rijk algemeen bekend is³⁾. Eerst in vondsten uit de vijftiende eeuw blijkt ook het zilver een meer internationale verbreiding gekregen te hebben.

---

¹⁾ P. O. van der Chijs, *De munten der voormalige graven en hertogen van Gelderland*, blz. 269—271.

²⁾ Gedeeltelijk in het Koninklijk Kabinet (*Verlag* 1933, blz. 10—13).

³⁾ F. von Schroetter, *Wörterbuch der Münzkunde*, blz. 530.

De gouden munten hebben niet alleen een wijdere verbreiding gehad dan de zilveren, zij waren ook langer in omloop: van de 9 goudstukken zijn 3 reeds voor 1345 in omloop gebracht, terwijl de zilveren munten alle tussen 1345 en 1370 geslagen zijn, de meeste zelfs in het laatste deel van deze periode. Het jongste stuk dateert van ongeveer 1369 — de halve botdrager van Vlaanderen¹⁾ —, zodat de vondst na dit jaar in de grond gekomen moet zijn; reeds boven wees ik er op, dat de tijd van verberging wel enige jaren na het register van hertog Eduard gesteld moet worden, doch dit tijdstip kan niet ver verschoven worden, daar de muntsoorten, die in 1375 en volgende jaren in omloop kwamen, geheel ontbreken. Niet alleen ontbreken de gouden Pieters en de zilveren munten van Brabant, die sedert 1375 vervaardigd worden en de nieuwe gouden schilden van Vlaanderen en Holland, die kort na 1370 in omloop kwamen, ook van de Rijnse goudgulden en zilveren tournozen, waarvan de vervaardiging voor 1370 al een grote omvang bereikt had, is niets te vinden; sprekender is nog het ontbreken in een vondst uit Gelre van de in 1381 in dit land ingevoerde gulden met de staande hertog en groten met de helm, die in een vondst van iets latere tijd dan de onderhavige, die van Kleef, juist een grote plaats innemen²⁾. Met zekerheid kan hieruit een datering tussen 1369 en 1381 afgeleid worden, met waarschijnlijkheid nader te bepalen op omstreeks 1375.

H. E. v. G.

* * *

Gouden ridders — In de vorige jaargang van dit Jaarboek, blz. 110, vermeldde ik, dat van West-Friesland 1761 slechts stukken met het muntmeesterteken haan zijn voorgekomen. Dank zij vriendelijke mededelingen van de heren Crone en Schulman, kan ik hieraan thans toevoegen, dat zowel de hele als de halve ridder van dit jaar met muntmeesterteken haringbuis bestaan.

H. E. v. G.

¹⁾ *Jaarboek*, XXXIII—XXXIV (1946—7), blz. 129.

²⁾ *Revue belge*, IV (1848), blz. 304—314.